

דברי שי"ח

במשנתו של רבינו

מרוך רשכבה"ג

שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

בעניני חג הפסח

לעילוי נשמת

ר' צבי הערש ב"ר שרגא פייבל קנול ז"ל
י"ח ניסן תשי"ג

תנצב"ה

דבר העורך

שנינו בתוספתא סוף פרק ח', חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפילו בינו לבין בנו אפילו בינו לבין עצמו אפילו בינו לבין תלמידו. ושמענו מרבינו מרן הגר"ח שליט"א כי לפי מה שמצוי שבגמר עריכת ליל הסדר בעל הבית ושאר המסובים עייפים מאוד, הרי הדבר נחשב כאילו חטפתו שינה, שבאופן זה הוא פטור.

אכן, עדיין "עד שתחטפנו שינה" יש הרבה פנאי וזמן רב לכל אחד ללמוד וללמד לבני ביתו בהלכות הפסח ויציאת מצרים, ולכן אספנו כאן מתורתו של רבינו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, פירושים ופנינים על סדר הגדה של פסח וכן קיבצנו הלכות והנהגות בנושאי חמץ ומצה, בדיקת חמץ, ליל הסדר ועוד. ונודה מאוד לכל התורמים בגוף ובמזון להוצאת הקונטרס במתכונתו, ונברך כי נזכה עוד השנה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בבית הבחירה שייבנה בב"א.

יצחק גולדשטוף

יו"ל ע"י מכון דברי שי"ח

להפצת דברי רבינו שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

כתובת המכון:

יהודה הנשיא 52 בני ברק | פלאפון: 053-3145900 | פקס: 077-2092005

כתובת מייל: 0573145900@okmail.co.il

לקבלת הגליון "דברי שי"ח"

היוצא לאור מדי שבוע ניתן לפנות למכון

...וזא עוצם עיניו ושר בהתרגשות שוב ושוב את המילים המיוחדות
 "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו".

תיאור חי מתוך יומן מיוחד שנרשם על ידי אחד מנכדי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א,
 סדר הנהגתו והליכותיו בקודש במחיצת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
 החל מערב פסח – י"ד ניסן ועד לליל הסדר – ליל שמורים

ערב פסח – תענית בכורים

ערב פסח, י"ד ניסן לפנות בוקר: רבינו מתפלל שחרית כותיקין כהרגלו כל יום מיום עומד
 על דעתו, לאחר התפילה הוא מסיים בקביעות כל שנה את הש"ס בבלי כולו, כידוע, הוא לומד
 בכל יום לפי סדר מיוחד, 8 דף בש"ס בבלי (ובעוד ספרים, ראה להלן) ובערב פסח הוא מסיים את
 כל הש"ס.

רבינו שליט"א הוא בכור להוריו, ולכן הוא חייב ב'תענית בכורים', אך כיון שמסיים את
 הש"ס הוא פטור מן התענית ומצוה לאכול מדין סעודת מצוה.

את הסיום הוא עורך בבית הכנסת, מביאים לו את הגמרא האחרונה של הש"ס, מסכת
 'נדה'. הוא עומד סמוך לבימת בית הכנסת כשסביבו מצטופפים מאות איש, הוא אומר את
 הקטע האחרון, ולאחר מכן את 'ההדרן', בהתרגשות רבה, ואח"כ את הקדיש של הסיום כשכל
 הקהל מאזין בהתרגשות לסיום ה - די נדיר הזה. הן סיום כזה הוא חזיון שלא - מצוי כ"כ בימינו,
 בפרט בכל שנה בכזו קביעות.

השותפה לדף

עד לפני שנים ספורות, בעודה בחייה, היתה אשת חבר הרבנית בת שבע קניבסקי ע"ה
 רעייתו של רבינו, עומדת בעזרת הנשים, ובהתרגשות עזה מקשיבה לכל מילה היוצאת מפי
 בעלה. היא הרי מלווה אותו בלימוד הש"ס כל יום. מברכות דף ב' ועד נדה דף ע"ג! יחד קמים
 בשעה 3 בבוקר והיא עומדת על ידו הכן לבקשתו אם ירצה דבר. יחד היא חווה את ההספקים
 היומיים שלו, שמחה בשמחתו (אם גמר את ההספקים היומיים) ומצטערת עמו (אם לא גמר את ההספק
 ונשארו לו "חובות", כפי שהוא מכנה את זה). כעת היא עומדת ומוזילה דמעה קטנה של אושר וגיל,
 ומאחלת לעצמה ולבעלה שיזכו עוד שנים רבות.

ביום זה, יום ערב פסח, כשכל בתי ישראל נזהרים עם הילדים ושאר בני הבית שלא יסתובבו

עם חמץ, היתה הרבנית ע"ה מכינה כמה תבניות של עוגה מחמץ גמור (1) כדי שיהיה לכבד בו משתתפי הסיום של בעלה רבינו שליט"א.

לאחר הסיום על גמרא בבליית הוא עולה לביתו ומסיים שם גם את כל התלמוד ירושלמי ועוד מדרשים.

לאחר מכן טועם משהו לפת שחרית, ותיכף הוא מתחיל את לימוד הש"ס מחדש. בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, בהתלהבות ובשמחה כמו פעם ראשונה.

שריפת החמץ

כשמתקרב זמן שריפת חמץ, הוא נוטל את מעט החמץ שמצאו אתמול, ובתוכם עשרה פתיתי החמץ שהחביאו, יחד עם לולבים והדסים והערבות שנתרו ממה שקיימו בהם את המצוה בסוכות בידו, ויורד למדרה הקרובה אל ביתו, ושם זורק את השקית הנ"ל, לאחר כמה שניות כשרואה שמתחיל החמץ להישרף אומר בכוונה ג' פעמים "כל חמירא" וכו' והיה מורה גם לאשתו הרבנית ע"ה לומר.

בחזרה לבית המדרש: אחר כך חוזר לביתו וכמובן ממשיך איפה שעמד, ושוקע בתלמודו, עד לזמן מנחה גדולה.

הגיע זמן המנחה

מגיע זמן מנחה גדולה, הוא יורד לבית הכנסת הסמוך לביתו "לדרמן", ואחרי התפילה מקבל כמה רגעים את הקהל הממתין לו, ומשם הולך למקוה לטבול לכבוד יו"ט.

"כל מעשיהם של צדיקים בזריזות" אמרו חז"ל. גם במקוה אינו משתהה יתר על המידה והוא טובל לכבוד יו"ט טבילה אחת, ואילו לכבוד שבת הוא רגיל לטבול ארבע טבילות כנגד שם הוי"ה ברוך הוא.

משם הוא פונה שוב אל ביתו, ולוקח הגדה של פסח ואומר מתוכה את סדר קרבן פסח (הקצר) שהיו מקריבים אבותינו בזמן שבית המקדש היה קיים ואח"כ אומר את אגרת ר"ש מאוסטרופלי. בסוד דבריו מי יבין, דברי קבלה עמוקים וגבוהים הם.

לאחר מכן לפעמים הוא נח מעט ופעמים לומד ענינים אחרים הנוגעים לחג, או סדרים קבועים אחרים שיש לו.

כניסת החג

ופרוש עלינו סוכת שלומך: כניסת החג בקדושה ובטהרה, לאחר זמן הדלקת הנרות הוא עונה לשואלים בדברי תורה והלכה ונכנס לתפילת ערבית.

לאחר מכן עוברים הקהל להתברך ולברכו בברכת גוט יום טוב, הוא משיב בסבר פנים יפות לכל מאות המתפללים ולאחר מכאן עולה לביתו ומתחיל בסדר הלילה הגדול.

והגענו לזמן הזה

המסובים הקבועים לבילי הסדר הם משפחת בנו הגאון ר' אברהם ישעיהו שליט"א, עם כל יוצאי חלציהם. בני הבית כבר מכינים מבעוד יום את השולחן הארוך ערוך בטוב טעם, מכינים כסא נאה לכל אחד עם כרית קטנה להסב עליה, בראש השולחן במקום כסא יש מיטה רחבה ובצידה השמאלי ערימת כרים מוכנים לרבינו שליט"א להסב עליהם.

על יד מקומו של רבינו מוכן כבר ג' מצות מיוחדות שהם "תנור ראשון" וגם "קצירת יד", בין מצה לחברתה מונח מפה מיוחדת ונאה, ועל יד זה מוכן מגש עם "סימני הסדר" מרור, חרוסת, ביצה, זרוע, כרפס, אמנם רבינו לא מקפיד על סדר מסוים של הסימנים בקערה.

רבינו נכנס לחדר, מתעטף בקיטל צחור ונאה, וחוגר עצמו בגרטע"ל כמו בתפילה, ועל ראשו לובש "שטריימל" עתיק שקיבלו מחמיו מרן הגר"ש אלישיב (ובשנים האחרונות יש לו שטריימל חדש כבר), וכך, כשכולו אומר כבוד והדר, הוא נגש להתחיל את הסדר של הלילה הנורא הזה, בו יצאו אבותינו ממצרים.

עובר לתחילת הסדר, מתקרבים למקומו כל הנכדים הקטנים ורבינו מחלק להם קליות ואגוזים 'שלא ישנו התינוקות'.

...קדש ורחץ

ואז בניגון מיוחד שמקובל לו מאבותיו הוא מתחיל לזמר "קדש ורחץ, כרפס יחץ...". כשגומר, מכריז בקול רם "קדש", ומוזג יין לתוך גביע נאה ומיוחד שלפניו, ואחריו עושים כולם כך, ואז אומר הוא לבדו וכולם שומעים, את כל הקידוש בקול רם וברור שכל הקהל (שמנה בד"כ למעלה מעשרים או שלושים איש בלע"ר) ישמעו, אח"כ הוא שותה מכוסו וכולם שותים, איש איש, מכוסו שלו.

את כוס הקידוש מעטר רבינו סביב הגביע בשש כוסות קטנות כדרכו, ומשתדל לעטר ג"כ בכוס השני והשלישי והרביעי.

אגב, הגביע בו הוא משתמש הוא מיוחד ומעניין: הוא נוטל גביע נאה רגיל, ובתוכו שם כוס זכוכית שבולטת קצת לחוץ, כך שהיין נראה מבעד לכוס. הטעם לזה הוא כי יש עניין לראות את היין ולכן רוצה שייראה גם מן הצד ולא רק מלמעלה.

רבינו שותה רק יין ולא מיץ ענבים, ולא מוסיף מים אלא כולו יין, כך נוהג בכוס ראשון ואחרון.

ואומר את הקידוש בישיבה ולא מעומד, וכן נוהג כל השנה.

ואז, בלי להשתהות ולבזבז זמן יקר, מכריז רבינו 'ורחץ', וכולם ניגשים ליטול ידיים אבל לא יוצאים מהחדר אלא נוטלים ידים רק באותו החדר, וגם לסעודה "רחצה" מקפידים על זה, שלא לצאת מן החדר לנטילת ידים משום חשש של הפסק בשינוי מקום, ולפני הסעודה מכינים דלי גדול של מים שיספיק לכל ידי המסובים בשני הפעמים (ורחץ, ורחצה). דרך אגב, על הקפדה זו נוהגים כן בכל שבתות השנה אחרי קידוש.

כרפס יחץ

'כרפס' - נוטל חתיכת תפוח אדמה, יותר מכזית ומטבל בידיו מתוך קערת מי המלח שלפניו, מטבל לפני הברכה ואוכל. לאחר מכן לוקח עוד חתיכה, ושולח להרבנית תחי' (ע"ה) בנו שליט"א מחלק לשאר המסובים.

אורת הסדר היא רגועה, בלי לחץ ונערווי"ם, אין צעקות וגערות. באויר מורגשת המטרה: לא 'לסחוב' זמן, לא להאריך בדברים מיותרים, לא לאבד זמן! כדי שלא יישנו התינוקות! הרי זה חלק עיקרי בלילה. חלק מהילדים רציניים יותר וחלקם פחות, אחדים מהם כבר משתובבים... הכל הולך אחר הכוונה: והגדת לבנד.

יחץ - רבינו מכריז "אצלינו לא נוהגים לגנוב את האפיקומן. אנחנו לא מחנכים את הילדים לגנוב". כמובן, שאחרי כזה הכרזה אין אחד שמעיז לגנוב. הוא חוצה את המצה האמצעית לשנים, ואת השבר הגדול יותר עוטף במפית נאה ומניח על ידו.

שלא אחד בלבד עמד עלינו

מגיד - רבינו שליט"א מרמז לבנו (שכבר לא צעיר כלל, וכבר בעצמו סבא לנכדים) לומר את מה נשתנה. אחרי שגומר לומר, אומרים שאר הנכדים מקטן ועד גדול, כרבע שעה לוקח כל זה, רבינו מקשיב לכל אחד, ניכר עליו שהוא מרוצה מאוד. אח"כ הוא אומר בקול רם "דער תירוץ איז" כלומר התירוץ הוא, וממשיך מיד "עבדים היינו לפרעה במצרים". והוא ממשיך לקרוא, כשמידי פעם נעצר לרגע ומסביר. ולא משתהה באמירת פירושים או וורטים אחרים.

כשמגיעים למה נשתנה רבנו מסלק את המצות לקצה השולחן.

לא פעם, מנסה אחד הנכדים הצעירים לומר איזה פירוש נאה, רבינו מסמן לו שיאמר את זה אחר כך. באחד הפעמים הוא הסביר "הרי את השיעור כמה להאריך באמירת ההגדה כבר קבע לנו בעל ההגדה, ואין צריך להוסיף עליו, אם רוצים אפשר לומר בלי גבול אבל בזמן אחר". אמירת ההגדה עצמה לא לוקחת יותר מחצי שעה, כך יוצא שכולם עירנים ולא עייפים.

באמירת ההגדה, פניו מתלהטות באש של קדושה, והוא קורן מאושר רוחני ואינו מודע

כלל לנעשה על ידו, הוא שקוע כל כולו בתוך כוונת המילים, ומרגיש בעצמו כאילו יצא הוא ממצרים.

אמירת "והיא שעמדה" אצלו היא פרק מיוחד. הוא מניח את הכוס מידו אחרי שנטלה לאמירת והיא שעמדה, ואז עוצם עיניו ושר בהתרגשות שוב ושוב את המילים המיוחדות "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו". נקל לחשוב שהוא מעביר במהירות במוחו הנורא את גלויות עם ישראל במשך הדורות, את התלאות הנוראות שהשתעבדו בהם האומה הישראלית, הוא גם נזכר בצרות שעבר אביו זיע"א במלחמה ברוסיה, ואת המכות הנוראות שספג שם, ועל כולם "הקב"ה מצילנו מידם". לאחר מכן ממשיך לומר בהתרגשות רבה את ההגדה שחיברו קדמונינו זיע"א.

אגב, כאן המקום לומר כי לאחרונה בארץ ישראל שהיו כל מיני גזירות על לומדי התורה, וגם בחו"ל היו מקומות שהשלטון רצה לגזור על המילה ועל נישואים ועל עוד דברים, באו אל רבינו כמה פעמים "ילמדנו רבינו מה ניתן לעשות בענין זה" והוא משיב תמיד בציטוט מדויק מן ההגדה "שבכל דור עומדים עלינו לכלותינו. והקב"ה מצילנו מידם" הנה לך התשובה, הוא מוסיף.

כשאומר 'דם צפרדע' וכו', וכן כשאומר דם ואש ותמרות עשן, וכן כשאומר דצ"ד וכו', טובל את האצבע בכוס ומטיף בכל פעם טיפה לתוך הצלחת שבה מונח הגביע, ואח"כ ממלא מן הבקבוק יין מה שנחסר מן הכוס.

כשמגיע לפיסקא 'בצאת ישראל', אומר אותה בשמחה רבה של הודיה, ואח"כ הוא נעצר ומזמר קטע זה בהתרגשות מיוחדת בניגון שהיה שר אביו זצ"ל ומיוחס לרבינו חיים מוואליזין זללה"ה.

רחצה והמשך הלילה

לאחר מכן הוא שותה בהסבה כוס שני, ומיד ניגשים כולם "רחצה" ואח"כ "מוציא מצה". הוא בוצע על המצות ומחלק לכל אחד כזית של מצה. ומי שיכול, הוא נותן לו שני כזיתים, לחומרא.

'מרור' - לוקחים חריין לבן טחון מלפני יו"ט, שריחו חריף וחזק. נוהגים בביתו לפתוח את הקופסא כבר כשחוזרים מבית הכנסת כמו שכתב הגר"א מוילנא זצ"ל, ונוטל כזית אחד לו, ואחרי לוקחים כולם, מניח מעט חרוסת על המרור, מברך בכוונה עצומה ואוכל. לעצמו לוקח רבינו שיעור כזית כפול, לחומרא.

'כורך' - לאחר מכן הוא נוטל לחומרא לעצמו ב' כזיתים של מצה וכורך בהם את המרור מוטבל מעט בחרוסת. אחרי האכילה של כורך הוא אומר 'זכר למקדש כהלל'. לפני קיום

המצוות בליל הסדר, אומר רבינו הנני מוכן ומזומן, ובמקומות שיש בהם חשש הפסק חושב את זה בהרהור, כגון לפני אכילת כורך, וכן לפני שתיית כוס שני. [ובעוד מקומות].

'שולחן עורך' - סועדים את סעודת החג כבני מלכים אך לא מקפידים להסב, במשך כל הזמן משתדלים שלא להתעכב אלא להזדרז להספיק את כוס רביעי לפני חצות הלילה. ונוהג לאכול את הביצה בסעודה ומטבל אותה במי מלח.

מזמרים בסעודה קצת זמירות לכבוד יום טוב.

'צפון' - רבינו נוטל את המצה שהחביא, ואוכל ממנה כזית בהסבה, ואחריו כולם. וניגש ליטול ידיו למים אחרונים.

ברך - הלל - בכוחות מחודשים הוא מזמן על הכוס, ומברך בכוונה גדולה ברכת המזון, ואח"כ מזוגים כוס גדולה לאלהו הנביא.

המנהג הוא שהרבנית ע"ה הייתה קמה לפתוח הדלת (ואחרי פטירתה פותחת את הדלת כלתה תחי') ואומרים כולם שפוך חמותך.

לאחר מכן אומרים את ההלל כשרבינו משמש כש"ץ, וכולם אחריו. רבינו לא מקפיד להגביה את הכוס בהלל אלא אוזח בו בלי להגביה.

ומקפיד לגמור בכוס אחרונה את כל הכוס כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה.

יהיה נרצה לפני ה'

'נרצה' - "אם עשה הכל כסדר הזה יהיה נרצה לפני ה'" - כעת כבר אפשר לומר את זה בסיפוק רב.

רבינו פונה לבני הבית ואומר, מי שעייף, יכול כבר ללכת לישון, מכאן והלאה אינו חיוב. כי מה שכתוב בהלכה ללמוד כל הלילה עד שתחטפנו שינה, אם עייפים זה כבר בכלל זה, אמנם הוא נפנה לומר את הפיוטים, ואחר כך אומר את כל מגילת שיר השירים.

כתוב שלילה זה הוא ליל שמורים, במה מתבטא הדבר? רבינו לא נוהג לנעול את הבית על מנעול כרגיל, אלא מנעול אחד פחות. כעבור שעות בודדות הוא כבר משכים קום כהרגלו, להמשיך את לימודו הקבוע.

"חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלים" (שה"ש ה' ט"ז). לשנה הבאה בירושלים הבנויה. אמנו. [מערכת 'דברי שיח' מודה לנכדי רבינו שליט"א על סיועם בעין יפה, ולמערכת 'אלא' ד' אמות - הנהגות רבינו שליט"א, ולמחבר הספר 'שיח הפסח על עזרתו].

ביאורים ופנינים מרבינו שליט"א

קדש ורחץ וכו'

סימני הסדר תוקנו על ידי הראשונים ז"ל (עי' מחזור ויטרי הלכות פסח סי' ס"ה). והם תיקנו לומר את הפרטים שנוהגים משך הסדר כגון קידוש ואח"כ רחיצת הידיים, ותיקנו את הסימנים כדי שידעו מה להקדים ומה לאחר ולעשות כל דבר במקומו. ולכן, דבר הנוהג כל שעת הסדר, כגון ד' כוסות, לא הזכירו בסימנים (דהזכירו רק מה שיש לנהוג עכשיו כמו מגיד רחצה וכו'). וזה גם הטעם שלא נאמר הסיבה, כי נוהג בכל הסדר (שמענו מרבנו).

ומה שבכלל תקנו סימנים, קדש, ורחץ, כרפס וכו', יש לומר כיון שבליל הסדר יש כל כך הרבה מצוות מצה מרור וחרוסת וכרפס ואפיקומן ועוד, ויש לכל דבר פרטים, כגון שלכרפס יש ליטול ידים תחילה, תיקנו לעשות סימנים שיזכרו את הכל ולא יטעו (וכן הוא בספר הפרדס הלכות פסח עמוד נ"ה ומחזור ויטרי, פסח סי' צ"ה).

בענין בן אצל אביו בעי הסיבה

איתא בגמ' דף ק"ח ע"א "בן אצל אביו בעי הסיבה איבעיא להו תלמיד אצל רבו מאי ת"ל דאמר אביו כי הוינן בי מר זגין אברכי דהדדי כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכתו מורא רבך כמורא שמים" וכו' ובמשנ"ב סי' תע"ב סקי"ד כ' דאף שהבן חייב בכבודו ובמוראו וכ"ש אם הוא רבו מ"מ צריך הסיבה דמסתמא אב מחיל לבניה ובשעה"צ אות י"ח הביא דכ"כ בשאלתות פ' צו וכל בו ואבודרהם ומבואר לכא' דהיכא שהאב אומר במפורש שלא מוחל אין לבן להסב (ועי' בזה בהעמק שאלה, ובחק יעקב סי' תע"ב סק"ט, ובפמ"ג במשב"ז סק"ד), והגרא"ו זצ"ל בקובץ הערות סי' י"ז אות ב' כתב וזת"ד "ובהא דבן אצל אביו חייב בהסיבה ותלמיד אצל רבו אינו חייב כתבו הטעם משום דסתם אב מחיל ליקריה גבי בנו אבל אם אינו מוחל אסור לבן להסב, וקשה מ"ש היסיבה מכל המצות דאפילו מצוה דרבנן אינה נדחת מפני כיבוד אב ואי נימא דהיסיבה הוי קלון לאביו וזה לא הותר בשביל מצוה א"כ לא מהניא מחילת האב כמ"ש בשו"ת הריב"ש (סי' ר"ט) בשם הראב"ד דדוקא כיבוד האב ניתן למחילה ולא בזיונו" עכ"ד.

והצעתי הקו' הנ"ל קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ואמר מרן שליט"א דראשית כל צריך לידע אם מצות הסיבה היא מדאורייתא או מדרבנן ויתכן שזה מדרבנן ושאלתי למרן שליט"א דאם זה דרבנן אז מצוה דרבנן נדחה מפני כיבוד אב,

ואמר מרן שליט"א דלא זה הפשט אלא הפשט הוא דמצות הסיבה הוא במי שרגיל להסב אבל מי שלא רגיל הוא לא מחוייב להסב ולכן עבד אצל רבו לא מחוייב להסב כי הוא לא רגיל אף פעם להסב וא"כ הדין כך שהוא לא מחוייב. ולא שפטור מלהסיב משום כבוד אביו. ושאלתי למרן שליט"א דבשו"ע סי' תע"ב סעי' ו' כ' "השמש צריך הסיבה" ובמשנ"ב סקי"ט כ' שצריך להסיב אפילו בפני אדונו ואע"פ שהוא תמיד משועבד להתעסק בצרכי הבית מ"מ מחוייב הוא להראות חירות בליל פסח ולאכול עכ"פ כזית מצה וכזית אפיקומן וד' כוסות בהסיבה עייש"ד ומבואר שאף שבכל השנה אין רגיל להסב מ"מ מחוייב בפסח, ואמר מרן שליט"א לחלק דעל השמש לא מקפידים אם הוא מיסב בפני בעה"ב או לאו ואם ירצה הוא יכול להסב ומה שאינו מיסב הוא משום שאין לו זמן משום שטרוד בסעודה ולא יכול להסיב ומשא"כ עבד דהוא משום כבוד רבו ואף פעם לא מיסב לכן אף בליל פסח אינו מחוייב להסב.

ואמרתי למרן שליט"א שבנו הגאון ר' אברהם ישעיהו שליט"א עורר בזה דאם מי שאינו רגיל בכל השנה להסב לא מחוייב גם בליל הסדר להסב א"כ בזה"ז שאין רגילים לאכול כלל בהסיבה לא יתחייבו גם בליל פסח, ואמר מרן שליט"א דכיון שכבר חז"ל קבעו להסב לכן לא בטל הדין, אבל באדם שאף פעם לא מיסב בזה לא חייב בהסיבה מעיקרא.

הסבת נשים בבית רבותינו

כתב ברמ"א סימן תע"ב ס"ד וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראבי"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב. אמנם מרן הקהילות יעקב זי"ע הורה בביתו למעשה שנשים כן מסיבות וכן מורה אחריו רבינו בבייתו, ואמר משום שהיום הבעל אינו מקפיד על האשה אם תיסב ולכן צריכות להסב. ונשאל רבינו אם גם שאינן נשואות מסיבות, והשיב כי גם הם יסבו, אבל קטנות אין צריכות.

ובזימנא חדא נשאל רבינו, מאמתני נקראו הנשים חשובות שהיו צריכות להסב, והשיב (בבדיחותא): דאפשר שנקראו כן מההיא שעתא שרבינו גרשום ז"ל גזר בחרם שלא לישא ב' נשים. והוסיף דלכן דווקא הרמ"א כתב וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות, אבל מרן המחבר לא הזכיר כיון שהספרדים לא קיבלו על עצמם חרם דרבינו גרשום (עי' שו"ע אבהע"ז סי' ס"א ס"י), וא"כ אין הם חשובות לענין הסיבה, ולפי"ז בני ספרד לא שייך אצלם שנשים יסבו, אך אמנם בכף החיים כתב שאדרבה בני ספרד מנהג נשים להסב (מא' התלמידים ששמע מרבינו).

ארבע כוסות

על שתיית ארבעה כוסות לא תיקנו חז"ל לשאול מה נשתנה [אע"ג דגם על מילי דרבנן תיקנו לשאול שהרי מרור בזה"ז דרבנן וגם הטיבול הוא דרבנן וכן ההסיבה

יא | * דברי שי"ח

היא מדרבנן לדעת ר"פ], וי"ל הטעם, דשתיית היין לא חשיב שינוי כ"כ דגם בשאר סעודות שבת ויו"ט בשאר ימות השנה מקדשים על היין, ודעת הרמב"ם בפ"ל מהלכות שבת ה"ט דגם סעודה שלישית יש לקבוע על היין [וגם בזמניהם היו רגילים יותר בשתיית יין עיין כתובות ח' ב'] ולכן אף דבשאר סעודות בימות השנה אין ד' כוסות, מ"מ תו לא חשיב שינוי כ"כ ולא תיקנו לשאול על זה.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו'

נשאל רבינו מדוע לא מזכירים בקושיות הלילה את השינוי שבליילה הזה שותים ארבע כוסות מה שבכל הלילות אין עושים כן, ואין לומר משום שארבע כוסות דרבנן והתנא לא מזכיר שינויים שהם מדרבנן, דהלא הטיבול הוא גם דרבנן, וגם מרור בזמן הזה דרבנן כמו שכתב במשנה ברורה (סי' תע"ג ס"ק ל"ג), וההסיבה לרוב הפוסקים גם דרבנן. ותירץ שכיון שבכל שבת ויו"ט רגילים לשתות יין, ואע"פ שלא ארבע כוסות, מ"מ הלא שותים בקידוש ביום ובלילה ובהבדלה, שוב אין שתיית היין שינוי גדול כל כך משאר שבתות השנה, וגם שהם היו רגילים יותר בשתיית היין (גם בסעודה שאינה של מצוה עי' כתובות ח' ב'), ובפרט לדעת הרמב"ם (פ"ל משבת ה"ט) דגם בסעודה ג' יש לשתות יין, ואע"פ"י שכאן בסעודה אחת שותים ארבע כוסות מכל מקום עצם השתיה אינה חידוש כל כך.

"שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין"

ולכאוי' יל"ע בל' "כולנו מסובין" דהרי בגמ' דף ק"ח ע"א מבואר דאשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה, וכן תלמיד אצל רבו אין מיסב, ואמר מרן שליט"א ליישב דכולנו קאי אאנשים, ושוב שאלתי שהרי באנשים לא כולם מסבים דהרי תלמיד אצל רבו לא מיסב ואמר מרן שליט"א שלא תמיד יש תלמיד, ובס' שיח התורה שאלה שכ"ה הביא שמרן שליט"א השיבו על השאלה הנ"ל שהכוונה כולנו מסובים על רובם.

הא לחמא עניא וכו', כל דצריך ייתי ויפסח.

אין לפרש דקאי על הקרבן פסח שהרי אין הפסח נאכל אלא למנוייו, אלא דמייירי בזה"ז שאין לנו ק"פ וקאמר ייתי ויפסח שיעשה את חג הפסח באכילה ושתיה, וקאמר השתא הכא ואוכל להזמינו אבל לשנה הבאה בארעא דישראל ולא אוכל אז להזמינו דאין הפסח נאכל אלא למינוייו וקאמר וכ"ת מה יעשו אז העניים שלא הזמינום מעי"ט ולא שחטו עליהן הפסח ע"ז קאמר השתא עבדי אבל לשנה הבאה בני חורין והיו כולן עשירים ולא יצטרכו לכך שאחרים יזמינום.

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל וכו'.

נוסח ההגדה ניתקן בגולה ולכן תיקנו לומר הא לחמא וכו' בלשון ארמי שזה

היה שפתם כדי שהכל יבינו מה שמכריז כל דכפין וכו' כל דצריך וכו' [ועמש"כ באבודרהם], ולזה גם תיקנו הלשון לשנה הבאה בארעא דישראל, אבל גם בני ארץ ישראל אומרים נוסח זה דהתפילה היא שנהי' בארץ ישראל ע"י הגאולה השלימה ובנין ביהמ"ק וכדמסיים לשנה הבאה בני חורין שלא יהיה שעבוד מלכיות. וזה גם הכונה במ"ש לשנה הבאה בירושלים.

היאך יצא ר"א מביתו ברגל

"מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית"

והנה בגמ' סנהדרין דף ל"ב ע"ב אי' "ת"ר צדק צדק תרדף הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר' אליעזר ללוד וכו' אחר רבי עקיבא לבני ברק" וכו' ובהגהות מהר"ץ חיו"ת שם כ' להקשות דכיון שמקומו של ר"א היה בלוד היאך הלך בחג המצות לבני ברק והרי בגמ' סוכה דף כ"ז ע"א ר"א עצמו אמר "משבח אני את העצלנים שאין יוצאין מבתיהן ברגל דכתיב ושמחת אתה וביתך" ובגמ' בסוכה שם אי' "ת"ר מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן ברבי אלעאי בקיסרי וכו' והאמר ר' אליעזר משבח אני את העצלנים שאין יוצאין מבתיהן ברגל שבת הוא"י הרי דאי לאו דשבת הוא, א"א לומר שר' אליעזר הניח את ביתו ברגל והלך דהרי הוא שיבח את העצלנים, וא"כ היאך הלך בחג המצות לב"ב, והשאיר הקו' בצע"ג.

ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר לן דיש לתרץ קו' המהרצ"ח ע"פ מה שראה כתוב (ואינו זוכר היכן) דלכאורה מה פתאום באו כולם לעשות את הסדר אצל רבי עקיבא וכתוב שמכיון שהיה זה שעת השמד וכולם ברחו מבתיהם לכן באו אצל ר"ע וגם ר"א ברח מלוד ולפ"ז את"ש.

בהא דהזכירו את ר"ע לפני ר"ט

עוד שם "מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק" וכו' יל"ע אמאי הזכירו את ר' עקיבא לפני ר' טרפון והרי בגמ' כתובות דף פ"ד ע"ב משמע דר"ט היה רבו של ר"ע, ושאלתי זאת למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ואמר דכיון שהיה זה אתרא של ר"ע לכן הזכירוהו קודם, אלא דיל"ע בזה דהנה התוס' בע"ז דף מ"ה ע"ב ד"ה "אמר" כתבו אהה דתנן התם דר"ע אמר לר' יוסי הגליל "אני אובין ואדון לפניך" דמשמע דריה"ג היה זקן מר"ע וגם בפ' בתרא דגיתין (דף פ"ג ע"א) בריש מזכיר ליה קודם ר"א בן עזריה ור"ע והקשו התוס' דצ"ע דאמרי' בזבחים דף נ"ז ע"א גבי ר"ט ור"ע והיה שם תלמיד אחד שבא לפני חכמים תחילה וריה"ג שמו ואמרי' נמי בעירובין נ"ג ע"ב שאמרה לו

יג * דברי שי"ח | יג

ברוריא דביתהו דר"מ שהיה מתלמידי בתראי של ר"ע, גלילי שוטה, וכ' תוס' לתרץ וז"ל "ונראה דתלמיד חבר היה לו ר' יוסי הגלילי לר"ע ורך ממנו בשנים היה ואע"ג שמזכירו בפרק בתרא דגיטין מקמי ר"ע לא קשיא דכמו כן מזכיר באגדת הפסח ר"ע קודם ר"ט שהיה רבו כדמשמע בפ"ט דכתובות (דף פ"ד ע"ב) עכ"ל, ולפי"ד מרן שליט"א דהא דבהגדה הזכירו לר"ע לפני ר"ט הוא משום שזה היה אתרא א"כ מה ראיית התוס' לקושייתם. ואמר מרן שליט"א ליישב דכוונת התוס' בתירוצם דכמו שבהגדה הזכירוהו קודם משום שהיתה סביבה שהיה זה אתריה כמו"כ התם היתה סביבה להקדים את ריה"ג.

שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר

חתנו של רבינו (הגר"ש שטיינמן שליט"א) נשאל מפי רבי יוסף אברהם וולף זצ"ל לתמוה: על מה סמכו אנשים רבים שאינם מקיימים כלל מצות והגדת לבנך, כגון כאשר הבנים הנשואים מתארחים אצל חמיהם או אוכלים לבד בביתם ואין לאב בן על שולחנו, מדוע לא נזהרים שכל בן יאכל אצל אביו דווקא כדי שתתקיים המצוה, ושלח לשאול את רבינו והשיב: כי בודאי אין כוונת הכתוב והגדת לבנך (רק) כפשוטו שיש מצוה לדאוג ולהשתדל לומר לבנו ורק לו, אלא עיקר המצוה זה סיפור יציאת מצרים לאחרים, ודיבר הכתוב בהוה שבנו סמוך עליו, אך הוא הדין כשיש אחר, וכדתנן להדיא בפסחים קט"ז ע"א אם אין לו בן אשתו שואלתו וכו', וגם (מאביו) מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א שמעו כן (וכ"ה באדר"ת בתשובה המובאת בספר הזכרון יהודה לקדשו).

ועוד פעם אחרת שמענו מרבינו שליט"א גם כן כנ"ל עם כמה נפק"מ, ואלו דבריו:

יסוד המצוה דוהגדת לבנך, אינו לומר לבן בדווקא, אלא לומר בדרך של הגדה וסיפור לשנוי, והמצוי ביותר שיאמר לבנו, ולכן כתבה התורה לשון זה. ומעיקר הדין מספיק לספר פעם אחת בחייו לבנו כדכתיב ואמרת לבנך ביום ההוא וגו' ובכל שנה בליל פסח די לספר אפילו לאשתו או לאחר וכדתנן בפסחים קט"ז א', כי אין הדין לומר לבנו דווקא אלא העיקר שיהיה בדרך הגדה. ולפי זה נמצא להלכה למעשה שמי שאין בנו מיסב עמו אין צריך לטרוח לילך הוא לבנו דאין חיוב כזה, וכל הדין הוא שבשעה שבנו מיסב אצלו יספר לו, ומי שסיים הסדר ואח"כ הגיע בנו אצלו, יתכן שיש הידור לומר לו עבדים היינו וכו', דסוף סוף כתיב והגדת לבנך, אבל בנו לאו דווקא וכנ"ל.

שעשה נסים לאבותינו

מה שתמוהו המפרשים מדוע אין מברכים בליל הפסח ברכת שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזה"ז כדרך שמברכים בחנוכה ובפורים, הטעם פשוט, דעל מצוה דאורייתא וכגון אכילת מצה ומרור לא שייך לומר שהמצוה היא בשביל שעשה

נסים לאבותינו אלא שכך ציותה התורה, ורק על מצוה שתיקנוה חז"ל כמו קריאת המגילה והדלקת נ"ח שייך לומר שחז"ל תיקנוה משום שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזה"ז.

בהא דתולין את האפיקומן

איתא בגמ' דף קי"א ע"ב "תלאי בביתא (פרשי"י "התולה פתו באויר בתוך סל אחד") קשי לעניותא כדאמרי אינשי תלא סילתא (פרשי"י "לסלו ופת בתוכו") תלא מזוניה ולא אמרן אלא ריפתא אבל בישרא וכוורי לית לן בה אורחיה היא" ומבואר דאין לתלות פיתו משום דהוא קשה לעניות, והנה בבאר היטב סי' תע"ז סק"ד כ' "נהגו לשבור חתיכה מאפיקומן ולנקוב אותה ותולין אותה ואין בו חשש איסור מה שנוקבין אותה ביו"ט כ"כ המ"א סי' ת"ק סק"ז עיי"ש" עכ"ל ולכא' צ"ע היאך תולין את האפיקומן והרי התולה פיתו קשה לעניות.

ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר לן ליישב הקו' הנ"ל דכל מה דאמרי' התולה פיתו קשה לעניות זה דוקא בדבר שרוצה עדיין לאוכלו בזה אין לתלות משום עניות אבל החתיכה מהאפיקומן שמשאירים כל השנה ולא חושב עליו לאוכלו בזה ליכא חששא עכ"ד. וע"ע בזה בס' שלמי מועד עמ' ת'.

נשמת כל חי

אמירת נשמת כל חי בהודאה להשי"ת

נעתיק מנהג רבינו (פעמים רבות): כשנולד לו נכד מודה להשי"ת ואומר נשמת כל חי, והראה שמקור הדבר הוא מספר 'חנוכת התורה' להרבי ר' העשל, בסופו בתולדותיו הובא כן, שכשיש צרה ואח"כ נושעים מזה כדאי לומר נשמת כל חי. וראינו אצל רבינו עוד, כי לאנשים שבאים לפניו לומר כי אירע להם נס מסוים, פעמים רבות מיעץ להם שילמדו פרק התודה שבגמרא מנחות פרק ח' (ועי' עוד בשונה הלכות סימן רי"ח דין ט').

אז רוב נסים הפלאות בלילה

כל הנסים שנעשו לישראל ליפרע מהרשעים בלילה היו

יש לפרש דברי הפייטן, על פי מה דאיתא בתנחומא (פר' בלק סי' ח') וזה לשונו: זהו שאמר הכתוב ליל שמורים הוא לה' וכל הנסים שנעשו לישראל להפרע מן הרשעים, בלילה היו. ויבא אלקים אל לבן הארמי בחלום הלילה (בראשית ל"א) וכתב ויבא

אלוקים אל אבימלך בחלום הלילה (בראשית כ') וכתוב ויחלק עליהם לילה (בראשית י"ד) וכתוב ויהי בחצי הלילה (שמות י"ב) וכן כולם. ע"כ דברי המדרש. וזה כוונת בעל ההגדה אז רוב נסים הפלאת בלילה, שרוב הנסים היו בלילה (מתוך גליון רבינו שרשם בכת"י, על הגדה של פסח שלו).

אי יוצאין יד"ח ד' כוסות במיץ ענבים

כתב בפרי חדש בסוס"י תפ"ג בשם תשובת מהר"ש הלוי שכתב בשם הרה"ש דלענין ד' כוסות לא יוצאים יד"ח במי צימוקים משום שחכמים תקנו ארבעה כוסות לשמחה וזה אינו משמח, והוא שם דחה דבריו מהא דאמר' בפ' ע"פ דשתאן חי יצא ואע"פ שאינו משמח אפי' לכתחילה מצי לשתותו היכא דלית ליה אלא זה דכדיעבד דמי עיי"ש.

ויש לדון אי יוצאין יד"ח ד' כוסות במיץ ענבים דהרי אינו משמח ותלוי במחלוקת הנ"ל ובמשנ"ב סי' תע"ב סקל"ז פסק שאפשר ליקח לד' כוסות יין צימוקים או חמר מזינה, ושאלתי קמיה מו"ר מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א וכתב דיכול לצאת יד"ח במיץ ענבים אלא שלכתחילה יש ליטול יין אדום מי שיכול, ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רמ"ג האריך בזה והביא שגדולי ישראל החזו"א והגרי"ז והגאון משטעבין זצוק"ל נהגו לשתות מיץ ענבים לד' כוסות וגם שם הוסיף דאם הוא בריא ראוי שישתדל לשתות יין גמור.

אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו.

וצ"ב איזה ענין יש בקירוב לפני הר סיני בלא נתינת התורה. ואמר לי מרן החזו"א זצ"ל שכן הוא דרך המשבח לפרט כל פרט לחוד אבל באמת הכוונה קרבנו לפני הר סיני של מתן תורה.

(טעמא דקרא, שיח הפסח, גליון 'שערי ציון')

שז"ת מרבינו שליט"א בעניני חג הפסח

מהספר שמחת מרדכי

קמחא דפסחא

שאלה. האם אפשר להשתמש ממעשר כספים לקמחא דפסחא.

תשובה. כן¹.

שאלה. למה הדין של הלכות קמחא דפסחא נמצא בהלכות פסח, ולא בהלכות צדקה.

תשובה. שזה מעניין הפסח.

ברכת האילנות בלילה

שאלה. ברכת האילנות רבים נהגו לברך בבוקר מיד לאחר תפילה מצד זריזין מקדימין, וצ"ע היום בזמנינו שיש אור ואפשר לראות את הפריחה בלילה מדוע שלא ברכו כבר בליל ראש חודש.

תשובה. לילה אינה זמן ראייה.

ברכת האילנות באילן הנטוע בקרקע גזולה

שאלה. הבאר היטב (בסי' רכ"ה) כתב שאין לברך ברכת האילנות על אילן הנטוע בעבירה, ויש שמפוסקי זמננו שכתבו לפי"ז שאדם הנטוע אילן בקרקע גזולה לא לברך על זה, ולכאורה צ"ע דבריהם, שהרי יורד לשדה חבירו ונטוע בו אילן האילן שייך לבעל הקרקע, וא"כ העץ אינו גזל כלל דזהו של בעל הקרקע, וא"כ האם אפשר יהיה לברך על זה ברכת האילנות.

תשובה. בא ע"י גזילה?²

1. ובביאור דברי רבינו, כנראה כונתו כמו שביאר בזה מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל והובא בספר מעדני שלמה בזה הלשון שמעתי מפי מרן דאע"ג ששמע מהשר"ע שקמחא דפסחא הוא דין מס המוטל על אנשי העיר, ולכן אי אפשר לצאת ידי חיוב זה ע"י כסף מעשר [וכ"כ הט"ז יו"ד סי' רמ"ט סק"א שאין לפרוע מס מכסף מעשר], מכל מקום נראה שבזמנינו שפיר יוצא ידי חובת קמחא דפסחא בכסף מעשר, דרק בזמן שהיו קובעים בכל עיר סכום קבוע שכל אחד ואחד חייב היה לתת מכספו לקמחא דפסחא הוה דין מס, אבל בזמנינו שאין קובעים סכום קבוע לזה אינו כדן מס, ומסתבר שנתניה זו היא בגדר צדקה וא"כ יכול ליתן מכספי מעשר. וכן פסק הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני חודש ניסן פרק א אות ב), ושם ביאר שהטעם דקמחא דפסחא לא חייבו חכמים שיהא חוב על כל אחד ליתן, רק יסוד החיוב לדאוג לצרכי העניים לפסח, ועל כן אפשר ליתנו גם מכספי מעשר.

2. ואולי לכן זה מאוס לברכה, והוי כמצוה הבאה בעבירה, אעפ"י שמבחינת הקנינים זה שייך לבעלים ולא הוי כחפץ הגזול.

עניני בדיקת חמץ וביעור חמץ

מנקה תוך ל' לפסח האם מקיים מצוה

שאלה. האם מי שמנקה לפסח מקיים מצוה דאורייתא כל שלושים יום לפני פסח. תשובה. הכנה למצוה³.

החילוק בין בדיקת תולעים לבדיקת חמץ

שאלה. הדין הוא [כ"כ היד אפרים בסוף סי' תל"ט] שבית שהיה בחזקת בדוק מחמץ ושוב ומצא שם חתיכה של חמץ צריך לחזור ולבדוק את הבית, וצ"ע מאי שנא מהמבואר בשו"ע [יו"ד פד ט'], לגבי תולעים שרק בג' פעמים מתקלקל החזקה, וא"כ מדוע כאן בפעם אחת מתקלקל החזקה בדוק של הבית.

תשובה. צ"ע דברי היד אפרים למה צריך לבדוק כל הבית בשביל מקום אחד שלא בדק יפה.

שמא ימשך בלימוד לפני הבדיקה לעם הארץ

שאלה. האם לעם הארץ יש איסור ללמוד קודם בדיקת חמץ כי אצלו אין חשש שמא ימשך בלימודו. תשובה. למה לא.

גר ברכב האם מברך על הבדיקת חמץ שם

שאלה. מי שגר ברכבו ואין לו בית האם מברך על הבדיקה ברכבו. תשובה. מסתמא מברך.

בודקין שלא יעבור בב"י

שאלה. כ' רש"י בריש מס' פסחים בודקין את החמץ שלא יעבור בב"י, מדוע רש"י לא כתב שבדוק בשביל לקיים מצוות תשבתו. תשובה. עדיין לא הגיע זמן תשבתו⁴.

3. הנה בדברי רבינו נראה דנקיט דלא יקיים המצוה רק ב"ד דערב פסח והוי רק הכנה למצוה, אמנם יעויין בשיעורי ר' שמואל (למסכת פסחים דף ד עמוד ב) שדייק בדברי רש"י בפסחים דף כ"ז ע"ב דההלכה של בדיקה שלושים יום קודם הפסח הוי דין גם לגבי **הדאורייתא**, דרש"י כתב שם דהנ"מ בין ר"י לרבנן אי בעינן דוקא שריפה או לא הוא במפרש בשלושים יום קודם הפסח עיין שם, והברייתא דר"י ורבנן איירי על הדין דאורייתא, ומוכח דבדין דדורשין שלושים יום קודם הפסח דמיניה ילפינן לבדיקה איכא נפק"מ לגבי הדאורייתא. ולפי"ז י"ל דכל הל' יום הוי זמן של הקיום מצות הביעור וכמש"כ רש"י, ואה"נ דאם ישורף באמת קודם לכן לא יקיים את המצות תשבתו, אבל ביום י"ד או בשלושים יום שפיר מקיים.

4. צ"ב דגם בל יראה ובל ימצא עוד לא הגיע זמנם, רק שצריך האדם לבדוק בשביל שלא יגיע לפסח ובביתו יש חמץ ויעבור בבל יראה ובבל ימצא, א"כ גם משום תשבתו נימא שיבדוק בשביל שיוכל לקיים העששה דשבתו. ובפשטות התשובה לזה היא שבל יראה יותר חמור מתשבתו, ולפיכך נקט רש"י בל יראה ולא נקט תשבתו, ועיין.

חיוב בדיקה בליל י"ד בבית שיכנס לגור בו באמצע הפסח

שאלה. יש לעיין מי שעובר דירה באמצע הפסח, ויודע שבעל הבית לא בדק שם את החמץ כדין, האם חל עליו חובת בדיקה בליל י"ד בכדי שכשיבוא שם לפסח הבית יהיה בדוק, או מאחר שבלייל י"ד הבית אינו ברשותו עדיין אין עליו חובת בדיקה, ויבדוק רק כשייכנס לגור שם. (מירי באופן שיכול להיכנס לשם בליל י"ד, אבל עדיין אינו ברשותו).

תשובה. אין חייב.

פתיתים בבדיקת חמץ

שאלה. האם אפשר לברך על בדיקת חמץ אפילו בלי להכניס פתיתים.

תשובה. לכתחילה ראוי להכניס.

שריפת חמץ במדורה גדולה

שאלה. צ"ע על מנהג כלל ישראל ששורפים את החמץ בשריפה גדולה שכונתית, ולכאורה ברגע שזורק את החמץ למדורה הגדולה, החמץ כבר אבודה ממנו ומכל אדם, וא"כ נמצא שהופקר החמץ קודם שקיים מצוות תשבתו, וצ"ע ליישב המנהג. **תשובה.** יכול עדיין להוציא עם משה⁵. (עם מקל)

מ"ש גזל חמץ מגזל אתרוג

שאלה. מאי שנא גזל חמץ שהדין הוא שאומר לו אחר הפסח הרי שלך לפניך, מגזל אתרוג קודם סוכות שאין יכול אחר סוכות לומר הרי שלך לפניך. [כ"כ הפתחי תשובה בחו"מ שסג].

תשובה. אתרוג עומד רק לסוכות אבל חמץ יכול לאכלו מדאורייתא⁶.

הסגת גבול במכירת חמץ

שאלה. האם רב שהיה מוחזק כל שנה למכור בשכונה והגיע רב חדש ורוצה למכור האם זה הסגת גבול.

תשובה. כן.

הטעם שנותנים כסף לרב במכירת חמץ

שאלה. מה העניין לתת כסף לרב כשמוכרים את החמץ.

5. והנה יש לדייק לשונו של רבינו שאם זורק למקום שאינו יכול להוציא במטה וכבר אבודה ממנו באמת אולי מפסיד המצוה של שריפה, וא"כ ראוי אולי בשריפת חמץ במדורות גדולות לקחת מקל ארוך ולהניח בקצה את השקית עם החמץ וכך להכניסה לאש, שיוכל עד האש ממש להוציא כל הזמן, וזה חומרא ראוייה.

6. ראה בפתחי תשובה בשם תשובת בית שמואל הביא טעם כיון שכולם מכירים בהיזק לאחר סוכות שאינו שווה אלא לאכילה משא"כ חמץ שלא ניכר בגוף החמץ, והוא תמה על סברא זו שהיא נסתרת לדעת הרמ"א ועוד פוסקים עיין שם.

תשובה. בשביל המירחא⁷.

גוי שמכרו לו חמץ וחפץ להתגייר

שאלה. גוי שמכרו לו את החמץ בערב פסח ורוצה להתגייר בפסח מה יעשה. תשובה. ימתין להתגייר עד אחר הפסח.

חמץ של קטנים

שאלה. קטנים שירשו חמץ (קודם הפסח) לכאורה לא יכולים לבטל את החמץ דאין ייאושם ייאוש והפקרן הפקר, האם החמץ אסור בהנאה לאחר הפסח. תשובה. יתכן שיועיל ביטול האפוטרופוס⁸.

חמץ שעבר עליו הפסח באונס

שאלה. הרי איסור חמץ שעבר עליו הפסח עיקרו הוא משום קנס⁹, ובכל זאת איתא בפוסקים שמי שנאנס ולא היה בעיר, ולא יכול היה לבער חמצו, מכל מקום אסור בהנאה וצ"ע מדוע שנקנס מי שנאנס. תשובה. לא פלוג רחמנא¹⁰.

לאכול חמץ קודם הבדלה בשביעי של פסח

שאלה. מי שהתחיל בשביעי של פסח קודם השקיעה והמשיך אחרי צאת הכוכבים האם יכול לאכול חמץ בהמשך סעודתו, ואם מותר לו לאכול חמץ האם יכול לומר יעלה ויבוא בחג המצות בברכת המזון.

7. של הרב המתעסק בזה ולא שייך כלל לקנינים של המכירה וכדו'.

8. וכ"כ בחק יעקב סי' תלד סקט"ו ובפמ"ג שם סק"ט דמחויב האפוטרופוס לבטל חמצו, ומשמע שפשיטא להו דיהני בזה. ובעיקר הדבר משמע מדברי רבינו וכ"מ מדברי האחרונים הנ"ל דנוקטים דכל ההיתר הוא משום ביטול האפוטרופוס, אבל בלא"ה כשאין לו אפוטרופוס או כשלא ביטל האפוטרופוס ודאי נאסר החמץ לאחר הפסח. וכן משמע באבן העזר בחידושו ריש מס' פסחים, דקטן נמי מחויב לבער ולבדוק חמצו. אך יעוין בשו"ת אחיעזר ח"ג סוס"י פ"א דנסתפק בזה וצידד ד"ל דכיון דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, לכך אף לאחר הפסח אין חמצו אסור משום חמץ שעבר הפסח, ולא דמי לשוגג שחמצו אסור דשאני התם שסוכ"ס עבר עבירה משא"כ קטן. וע"ע בשו"ת תורת חיים להגר"ח זוננפלד סי' מז ובשו"ת הר צבי ו"ח ח"ב סי' מה מש"כ בזה.

9. (עיין מ"ב תמ"ח סק"ז)

10. כוונת רבינו שלא פלוג בתקנה, וללישנא בעלמא 'נקט רחמנא' - דהרי אין זה דין תורה רק דין דרבנן. וכבר מצאתי שכתב כדברים הללו בשו"ת הר צבי אורח חיים ב סימן מה-הנה בדין זה דחמץ של קטן, הפמ"ג בעצמו תבריה לגזייה שהרי בפתיחה כוללת ח"ב (אות ב) כתב וז"ל: ויראה לי חמץ חש"ו שעעה"פ דאסור אע"ג דליכא למקנסיה לא פלוג כמו הניחו שוגג או מוטעה ע"כ. והא דמוכיח כת"ר מרש"י (נדה דף מו) דקטן לאו בר קבולי עליה תקנתא דרבנן, ובגיטין (דף מ) דפירש"י שאינו ראוי לכפותו בב"ד, וכן ברש"י ב"ק (דף לט) דבקטן ל"ש קנס, וכן מה שהביא מתשובת מהר"ק, הנה בכל אלה עדיין י"ל דאף דבאמת אה"נ דלעולם קטן כשוגג דיינינן ליה ולכן במקום דלא קנסוהו לגדול אלא על המזיד בודאי אין לקטן תורת קנס זה, דלא עדיף מגדול שהוא שוגג או אנוס. אבל מ"מ י"ל דשאני האי קנס דחמץ שהשוו מדותיהם ולא פלוג רבנן בין שוגג ואנוס למזיד, א"כ שוב יש לדון דגם בקטן לא פלוג, וכלשונו של הפמ"ג הנ"ל.

תשובה. הוי תרתי דסתריי¹¹.

שליח למכירת חמץ בטלפון

שאלה. האם יכול אדם להתקשר להרב בערב פסח ולעשות אותו שליח למכור את חמצו.

תשובה. יתכן.

למכור חמץ לגוי שיש לו אשה יהודיה

שאלה. האם ראוי שלא למכור חמץ לגוי שאשתו יהודיה שלפי חוקי המדינה חצי מנכסיהם שייך גם לה.

תשובה. נכון.

חמץ הגזול לעניין בל יראה

שאלה. כ' המקור חיים (או"ח תמח ט) שמי שנגזל ממנו חמץ לא מועיל שיבטל החמץ מכיון שאינו ברשותו, וכמו שאינו יכול להפקירו או להקדישו, וצ"ע שהרי הוא עצמו כ' בסי' תלא שביטול חמץ אינו כהפקר אלא דכשמגלה דעתו דלא ניחא ליה לא העמידה התורה ברשותו, א"כ מדוע שגילוי דעת זה לא יועיל בחמץ שאינו ברשותו. תשובה. אמירתו לא מעלה ולא מוריד¹².

משהה חמץ ע"מ לבערו

שאלה. מצינו לגבי בל יראה שהמשהה חמץ ע"מ לבערו אינו עובר ללאו, האם גם בכל לאו הניתק לעשה לא עבר את הלאו ונמחק למפרע.

תשובה. הכל לפי העניין.

נר של איסורי הנאה לבדיקת חמץ

שאלה. יש לדון מה יהיה באופן שבלייל י"ד אין לו נר רק של איסורי הנאה, (כגון נר

11. גם זה צריך למחוק שזה מ"א ומ"ב מפורשים? יעוין במג"א סימן תצ"א סק"א, דצ"ע אם מותר לאכול חמץ במוצאי פסח כשעדיין לא התפלל והבדיל, דלכאורה נראה שמותר כיון שחשכה לילה הוי חול וכו' ואיסור חמץ אין תלוי בהבדלה עיי"ש, וכ"כ בחק יעקב סק"א ובא"ר סק"א, ובשו"ע הרב התניא ס"ג בפשיטות דשרי דרק במלאכה אסור וחמץ שאני עיי"ש. ואף שיאמר בברכהמ"ז יעלה ויבא, לא הוי כתרתי דסתרי שמזכיר חג המצות אחרי שאכל חמץ, ופקפקו בזה איזה אחרונים, עיין בארוחות חיים שם סק"ב. ובמשנה ברורה שם סק"א כתב, שזה מיירי בבירך בהמ"ז אמנם אם עדיין לא בירך אין לו לאכול חמץ דהרי יצטרך לומר יעלה ויבוא משום דאזלינן בתר התחלת הסעודה כדלעיל סו"ס קפ"ח, וא"כ יהיה תרתי דסתרי עיי"ש, ולא הבנתי דא"כ בין כך אסור לו לאכול קודם הבדלה ואף מצה אסור ודו"ק?

12. היינו שגם בשביל גילוי דעת זה צריך שיהא הדבר ברשותו, דאל"כ אמירתו לא תעלה ולא תוריד, וכמו שמי שאינו בעלים אינו יכול לבטל החמץ, אף להצד דביטול הוא רק גילוי דעת, כן מי שאינו ברשותו אינו יכול לבטל.

של ע"ז) האם יכול להשתמש בזה לבדיקת חמץ, או שאסור לו ליהנות מזה. תשובה. חלילה¹³.

ביטול חמץ השווה הון רב מדוע ל"א בטלה דעתו

שאלה. יל"ע כיצד מהני ביטול חמץ בחמץ השווה ממון רב, מאי שנא מסוכה הגבוהה מעשרים אמות שלא מהני ביטולה בכרים וכסתות כיון שבטלה דעתו אצל כל אדם שאין מבטלין כרים וכסתות (כמבואר בסוכה דף ד ע"א) ולכאורה כ"ש בחמץ תבטל דעתו אצל דעת בני אדם שאין מבטלין חמץ השווה ממון רב. (ואף ישראל שיש לו חמץ השווה ממון רב, בדרך כלל מוכרו לגוי, וא"כ מה יהיה באופן שאחד יש לו חמץ השווה ממון רב ואין לו גוי לפניו שיכול למכור לו, האיך מהני ע"ז ביטול). תשובה. כאן כל אדם מבטל חמצו¹⁴.

לקבל תשלום מחברת ביטוח על חמץ שנמכר לגוי ונשרף בפסח.

שאלה. מי שמכר לפני פסח חמצו לנכרי כדין, ובתוך ימי הפסח פרצה שריפה במחסן שלו וכל החמץ נשרף, והלה יש לו ביטוח על המחסן, האם מותר לו לתבוע מחברת הביטוח פיצוי על ההפסד [של החמץ] שנגרם לו, כי אולי הוא נחשב כנהנה מאיסורי הנאה, שהרי מקבל תשלום עבור החמץ נמצא שנהנה ממנו, ועוד הרי הוא מכר את החמץ לנכרי ורכוש שאינו שלו נשרף ואיך הוא דורש תשלום עבורו, ועוד שבזה שהוא דורש פיצוי, הוא כאילו מגלה דעתו שלא נתכוין מעולם למכור באמת את החמץ לנכרי, ואפשר שהוא עובר בבל יראה?. תשובה. שהגוי יתבע.

ענייני מצות מצה ושאר מצוות הפסח

בדין רובו ככולו

שאלה. יל"ע למה לא מועיל לאכול מצה בליל פסח רוב כזית, כמו שמועיל רוב רביעית בקידוש ובר' כוסות ובשחיטת סימנים. תשובה. אין אכילה פחות מכזית, אבל יש שתיה פחות מרביעית.

אכילת המצה

שאלה. במ"ב בסימן תע"ה סק"ט שבדיעבד אפילו בלע הכזית מעט מעט יצא, אבל

13. ואף דמבואר בגמ' בר"ה (כח) דשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא, משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, מ"מ הא אמרינן דלכתחילה אסור. ועוד יש לומר דכאן אפי' אם לא יוכל להשיג נר, הרי יכול לבדוק לאור החשמל דבדיעבד ודאי כשר

14. וביאור הדברים דאפילו שאצל רוב האנשים בעולם שהם גויים, זה מעשה שטות ולא יפסידו ויפקירו ממון רב, אבל אצל ישראל אצל כולם, (אפילו אצל האנשים הפשוטים) הרי מכיון שלא רוצים לעבור איסור מוכנים להפסיד אפילו אלפי אלפים וממילא זה בלבו ובלב כל אדם.

לכתחילה עדיף לבלוע בבת אחת, וצ"ע מדוע אין חוששין לאכילה גסה. תשובה. אינה אכילה גסה¹⁵.

צליית קרבן פסח

שאלה. איך את הקרבן פסח צלו בשפודי רמון, הרי מסתמא היה צריך בשביל זה הרבה עצים ואסור להשחית עצי פרי. תשובה. לקטוע ענפים אינו השחתת אילן.

מילה שלא בזמנה בער"פ שחל בשבת

שאלה. מה הדין מילה שלא בזמנה בערב פסח שחל להיות בשבת האם זה דוחה שבת מדין מכשירי מצוה שדוחין את השבת. תשובה. דוחה¹⁶.

שיעור מרור

הנה בכל הש"ס לא מוזכר השיעור של מרור שחייב לאכול בליל הסדר, והנה בבבביתא במס' פסחים קי"ד ע"ב עוסקת במרור ומבואר שם שצריך לאכול תוך כדי אכילת פרס, וברא"ש (פ"י סכ"ה) כתב שם שיש חיוב לאכול כזית מרור, וכתב שם הטעם משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה פחותה מכזית, וקשה על טעם הרא"ש האם בגלל נוסח הברכה יש חיוב לאכול כזית, א"כ נאמר הכא בכל האכילות שבתורה.

תשובה. זה ראייה שמצוה כמו כל האכילות¹⁷.

כפו אותו לאכול מצה

שאלה. קשה לי אמאי אם כפו אותו לאכול מצה יוצא ידי חובה, הרי כל שישנו בבל תאכל חמץ הרי הוא בקום אכול מצה, ובחמץ אם כפו אותו והוא אנוס הרי אינו עובר איסור.

תשובה. ¹⁸הרמב"ם כתב שבנהנה לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו וה"נ דכוותיה.

15. כוונת רבינו דאכילה גסה היינו דוקא כשאוכל בזמן שבטנו שבעה וגופו קץ באכילתו, משא"כ כאן שאין גופו קץ במאכל, אף שסתם בני אדם לא אוכלים בצורה כזאת, אין זה נקרא אכילה גסה.

16. רבינו חידש כאן חידוש עצום שדוחה מצד שהרי הוא ערל ולא יכול לאכול בקרבן פסח, ומצד זה ידחה המילה אף שלא בזמנה שבת.

17. כוונת רבינו דאין כוונת הרא"ש לומר דכל הטעם שצריך כזית במרור זה מצד לשון הברכה [כמו שהבין השאגת אריה ס"ק בדבריו ורוב האחרונים], דודאי גם מעיקר הדין בעינן כזית, אלא דכוונת הרא"ש דלא ידעינן ליה מקרא דלשון אכילה דהפסוק כתוב על הפסח ולא על המרור, ולכך ידעינן זה רק מדתיקנו חכמים לשון אכילה, מזה נשמע שכן גדר המצוה לאכול מרור וכשאר כל אכילות של התורה ששיעורם בכזית, וכע"ז ביאר החת"ס (ח"א או"ח ס' קמ), עיי"ש שתמה על השאג"א.

18. נראה שרבינו הבין את השאלה באופן אחר.

כי טוב לו עמך בכזית מצה

שאלה. אדון שיש לו עבד עברי, ויש לו רק מצת מצוה אחת, האם צריך לתת לעבד עברי את המצה המהודרת שיש לו או לא.
תשובה. לא¹⁹.

בדין אמירת ההגדה על הכוס

שאלה. יש לשאול האם זה לעיכובא להקפיד למלאות הכוס בזמן המתאים שכתוב בהגדות, שאם ימלא הכוס ברגע האחרון לפני השתייה, נמצא שלא נאמרה על הכוס כל סדר ההגדה, ונמצא דאין שתיית הכוס על הסדר ולא יצא, ועל כן, אני מסתפק אם שכח למלאות כוסו בזמן, לכאורה יש לו להחמיר ולמלאותה ולשוב ולומר חלק מנוסח ההגדה שקדם לכוס זו, שתחול על כוס זו דין אמירה או שאי"ז לעיכובא.
תשובה. ראוי למלאות קודם²⁰.

מצות והגדת לבנד

שאלה. יש להעיר על מנהג המצוי בישראל שהולכים בליל הסדר אצל ההורים, וא"כ הסב הוא עורך הסדר והוא המספר בסיפור יציאת מצרים, וא"כ יוצא שאה"נ הסב יקיים מצוות והגדת לבנד בהידור, אבל הבן או החתן יפסידו מצוות והגדת לבנד לילדיו, ולא שמענו מי שיחוש לכך וצ"ע. [והאם נאמר שיהיה חילוק בעניין זה בין אופן שזה אצל אביו או אצל חמיו].
תשובה. גם הוא ישאלו ילדיו²¹.

שאלה. אשה שבעלה לא בבית האם היא מצווה על מצוות והגדת לבנד.
תשובה. יתכן²².

עד שתחטפנו שינה

שאלה. בשו"ע תסב ב' כ' שמצות ההגדה היא עד שתחטפנו שינה, ומשמע שאחר שנרדם אפילו לכמה רגעים כבר נפטרה המצוה, 1. וצ"ע מה העניין בזה שכיון שחטפתו שינה כבר אינו חייב בסיפור יציאת מצרים, הא סו"ס עדיין זהו ליל פסח.
19. ביאור דברי רבינו כי ה'כי טוב לו עמך' הוא רק לגבי הדברים הגשמיים שיש לאדם, שבוה חייבה תורה שישווה את תנאי העבד לתנאיו, ואם אינו יכול להשוות חייב ליתן לעבד את היותר טוב, אבל לגבי הידורים וחומרות רוחניים שאין בהם טובה גשמית לעבד, בזה בודאי שהאדם קודם לעבד, שלעניני עבודת השם הוא קודם לכל אדם.
20. מלשון זו משמע דרך ראוי כך, אבל בדיעבד אם לא מילא כוסו יוצא גם בכה"ג.
21. נראה מדברי רבינו דחשש לשאלת השואל דמה שכתוב 'והגדת לבנד' היינו בהגדה ממש לבנו, אך לכאורה יש לומר ששייך במצוה זו שומע כעונה, וכמו שכתב במנחת חינוך (מצוה כא, אות ד), במעשה רב, ובשולחן ערוך הרב (תעב, כב), שבני הבית יוצאים ידי חובת ההגדה על ידי שמיעה מבעל הבית, וממילא כיון ששומע הבן המסב אצל אביו מאביו את הסיפור יוצא בזה כאילו הוא מדבר ומספר לבנו הנכד, ואולי לרווחא דמילתא נקט רבינו שבני ישאלו אותו והא ישיב להם עבדים היינו.
22. הנה דנו בזה הפוסקים ראה בחינוך (מצוה כא) כתב שהן חייבות, ויש שהקשו עליו דהרי הוה מצות עשה שהזמן גרמא.

כד | דברי שי"ח *

תשובה. לא נפטר²³.

שאלה. וגם מה יהיה באופן שבתחילת ליל הסדר נרדם לקצת זמן, האם נאמר שבאמת כבר נפטר מהמצוה.

תשובה. כנ"ל.

ביאור תפילת והשיאנו

שאלה. מה הפירוש הבקשה בתפילת יו"ט והשיאנו ה' אלוקיך את ברכת מועדיך לחיים ולשלום וכו' האם רק בימים טובים או מבקשים שיהיה לנו חיים ושלום שמחה וישון.

תשובה. במועד מבקשים שמחה.

נוסח כל דכפין

שאלה. איך אפשר לומר כל דכפין ייתי ויאכל, הרי אנו לא מסכימים שכל מי שרוצה יכנס לבתינו ויאכל. ב. ובפרט בזמן שהפסח נוהג הרי הפסח אינו נאכל אלא למנוייו, וא"כ איך אפ"ל כל דכפין ייתי ויפסח.

תשובה. כתבתי בטעמא דקרא²⁴.

מה נשתנה

שאלה. מה קושית הבן לאביו ב"מה נשתנה" שבכל הלילות חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה, אולי בלילה הזה התחיל האב לאכול את מצה ואם כן אין כאן מקום לתימה.

תשובה. יכול לאכול חמץ ומצה²⁵.

קיום מצות מצה בדור המדבר

שאלה. בספר אגרא דכלה מובא שכל הארבעים שנה שהיו ישראל במדבר קיימו

23. והיינו דס"ל לרבינו שעד שתחטפנו הכוונה היא כשיישן פטור, אבל אילו יתעורר באמת יהא מחוייב להמשיך לספר, אמנם פשוט שגם אז יתחייב רק עד שתחטפנו שינה. ויש לומר עוד דגם לדעת רבינו כל החיוב הוא רק אם נתעורר האדם והוא כעת בכוחו לגמרי, אבל אם הוא מרגיש עייף ומותש הרי הוא פטור שזה בכלל שחוטפתו שינה. וגם יש לדון שכל זה רק אם התעורר קודם חצות, אבל לאחר חצות לדין דקיי"ל דמצות הפסח היא רק עד חצות, גם מצות הסיפור היא רק עד חצות, וכמו שציידו כמה מן הראשונים ומן האחרונים, ואכמ"ל.

24. ושם כתב רבינו בעמוד ס"ט וזה לשונו: כל דצריך ייתי ויפסח אין לפרש דקאי על הקרבן פסח שהרי אין הפסח נאכל אלא למנוייו אלא דמיירי בזמן הזה שאין לנו קרבן פסח וקאמר ייתי ויפסח שיעשה את חג הפסח באכילה ושתיה, וקאמר השתא הכא ואוכל להזמינו, אבל לשנה הבאה בארעא דישאל, ולא אוכל אז להזמינו דאין הפסח נאכל אלא למנוייו וקאמר וכ"ת מה יעשו אז העניים שלא הזמינום מעי"ט ולא שחטו עליהן הפסח ע"ז קאמר השתא עבדי אבל לשנה הבאה בני חורין ויהיו כולן עשירים ולא יצטרכו לכך שאחרים יזמינום.

25. בשאלה זו נראה שרבינו הבין את השאלה באופן אחר ממה שהשואל שאל, שהשואל שאל הרי יתכן שבעל הבית התחיל לאכול כעת מצה אבל הוא יאכל אח"כ חמץ, ורבינו הבין שהוא שואל הרי לא אוכלים כל הלילות מצה? וע"ז השיב שיכול לאכול מצה.

כה | דברי שי"ח * *

חובת מצה באכילת המן, וקשה הרי אסור להותיר מהמן וא"כ איך היה להם מצות לכל השבעת הימים.

תשובה. כל יום ירד להם חדש²⁶.

פקדון שמירתו בליל פסח כיצד

שאלה. אדם שקיבל פקדון בער"פ ולא נעל את ביתו בליל פסח, ונגנב את הפקדון, האם יכול לפטור את עצמו בטענה שכיון שליל שימורים, מדינא מותר לו להימנע מלנעול את הדלת ואין זו פשיעה.

תשובה. קצת צריך לסגור²⁷.

שמירה במקדש בליל פסח

שאלה. השומרים במקדש, האם גם בליל יו"ט של פסח שהוא ליל שימורים, היו שומרים.

תשובה. כן²⁸.

שלום זכר בליל פסח

שאלה. פסח שחל בשבת האם עושים שלום זכר בליל הסדר.

תשובה. לא (כמדומה).

קריאת קר"ש לשמירה לתינוק בליל פסח

שאלה. תינוק שמילתו בראשון דפסח, האם צריך להיכנס אצלו לקר"ש ושאר פסוקים להגן עליו מפני המזיקין.

תשובה. כמדומה שלא נהוג.

טעם קריאת הלל בפסח בדלוג

שאלה. הנה במשנה ברורה (סימן תצ סק"ז) כ' שהטעם שבחוקה"מ פסח קורין ההלל בדילוג - מפני שביום שבעה של פסח נטבעו המצרים אמר הקדוש ברוך הוא מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני, וכיון שבז' אין אומרים אותה ע"כ בחוקה"מ ג"כ אין אומרים אותה שלא יהיה עדיף מיו"ט אחרון; וצ"ע דבגמ' מבואר טעם אחר מחמת שאין חילוק קרבנות בימי הפסח, וכ"כ המ"ב בעצמו בסי' תרמ"ד.

תשובה. יש ב' טעמים²⁹.

26. לפי הצורה שהשאלה היתה מנוסחת השיב רבינו נכון, אך לכאורה זה פשיטא וא"צ לפנים כלל וכלל, וכנראה השאלה צריכה להיות הרי אין זה 'מצה הראויה לשבעה'? וע"ז לא ענה רבינו!

27. ומבואר מדברי רבינו שאם נעל קצת באמת נפטר, דיכול לטעון ששמר כדרך השומרים. והיינו משום דשמירת המקדש לא נעשתה מפחד גנבים כלל, רק היא מפני כבודו של המקדש ששומרים עליו, כמבואר בספר החינוך (מצוה שפח).

29. ויש להוסיף שהטעם שכתב המ"ב והפוסקים הובא במדרש, וכידוע שהמדרש נכתב בארץ ישראל, והראשונים קוראים לזה הרבה פעמים בשם ירושלמי, ושפיר יש לומר דנחלקו הירושלמי והבבלי מה

קרבן פסח וסעודת מצוה ללא מחיצה

שאלה. הנה הדין לגבי קרבן פסח הנאכל בבית אחד ע"י גברים ונשים שאסור שיהיה מחיצה וצריך בית אחד, וא"כ האם מותר ללמוד מכך לעשות סעודת מצוה אחרת ללא מחיצה.

תשובה. אינה ראייה³⁰.

גזל מים ולש האם כשר למצה

שאלה. גזל מים ולש בזה קמח שלו האם זהו מצה גזולה האסורה באכילה.

תשובה. ייתכן³¹.

עונג יו"ט או סיפור יציאת מצרים

שאלה. האם נכון לקצר בעונג יו"ט של הסעודה כדי להאריך בסיפור יציאת מצרים עד חצות שזה עיקר המצוה.

תשובה. לא.

סיפור יציאת מצרים לגוי

שאלה. מי שנמצא בליל הסדר רק עם גוי, האם יש מצווה ועניין לספר לו יציאת מצרים, דרך שאלה ותשובה.

תשובה. אין חיוב לספר לבהמה³².

נרדם והתעורר האם חייב לספר

שאלה. חיוב סיפור יציאת מצרים עד שתחטפנו שינה, ממנ"פ אם מחוייב כל הלילה אז מדוע אם נרדם ונתעורר לא יהיה חייב להמשיך לספר.

הטעם בזה, ואי"צ כלל להשוות הטעמים ולומר שצריכים הם זה לזה.

30. אמנם בשו"ת אגרות משה אורח חיים (חלק א סימן מא), כתב בזה"ל: ובמקום קבוץ לדברי הרשות ואף בחתונות מסופקני אם יש האיסור זה באופן שליכא חשש יחוד, ויותר נוטה שליכא לאיסור זה דהא אשכחן באכילת הפסח שהיו אוכלין האנשים והנשים בבית אחד, והיו שם כמה משפחות שאין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה כדאיתא בפסחים דף ס"ד, ובמדרש רבה איכה איתא תני ר"ח אפילו מ' ואפילו נ', בר קפרא אמר אפילו ק', דלר"ש אין הפסח נאכל בשתי חבורות ואם יעשו מחיצה ביניהם הרי יחשבו כשתי חבורות כדאיתא בפסחים דף פ"ו ומדר"ש נשמע שגם לר' יהודה אף שנאכל בשתי חבורות לא חייבו שהנשים יאכלו בחבורה אחרת. ע"כ. נראה מלשונו של האג"מ שאיסור ליכא וזה הוכיח מקרבן פסח, אבל יכול להיות שבודאי ראוי שיהיה מחיצה. ונראה להוסיף דקרבן פסח בדרך כלל אכלו משפחה ומשפחה, והיה בזה עניין שכולם ישבו בחדר אחד בשביל הסיפור יציאת מצרים, משא"כ סתם אין בזה עניין ואדרבה יהיה עדיף לעשות מחיצה אבל אין זה חיוב מדינא כמו בתפילה.

31. ראה אג"מ או"ח ח"ג ס"ה שדן שם שבודאי זה כשר לאכילה דקנה בשינוי, ורק מ"מ אולי אינו יכול לברך על המצה, ובכוננת רבינו יש לדון האם דס"ל כמו שדן בתחילה האג"מ שם שאי"ז שינוי, או מכיון שפסק האג"מ שמ"מ אינו יכול לברך, ולכן מחמת זה ייתכן שאינו כדאי לקחת זה למצה, כי זה מצה שאינו יכול לברך.

32. לכאורה יש לדון הנה לשון רבינו שאין חיוב לספר לבהמה,

תשובה. יותר לא חייבתו תורה³³.

הכרפס פוטר המרור בברכתו

שאלה. כשעובר שיעור עיכול איך הכרפס פוטר בברכתו את המרור.
תשובה. כולה סעודה אריכתא כמש"כ התוס'.

המקור שאין לו קרקע פטור מקרבן

שאלה. מה מקור דברי התוס' בפסחים (ג: ד"ה מאליה) שמי שאין לו קרקע בא"י פטור מקרבן פסח.

תשובה. דכתיב את ארצך³⁴.

שאלה. נאמר במסכת דרך ארץ רבה (פ"ו) וז"ל לא יאחזו אדם כביצה פרוסה בידי, ואם עושה כן הרי זה רעבתן וגרגרן. והב"י (או"ח סימן קע) כתב שאם אחזו פרוסה כביצה אף על פי שאינו אוכל אלא מעט ממנו נראה רעבתן. ויש להסתפק אם הדבר נאמר גם ביחס לדברים שיש בהם מצות אכילה כאכילת מצה בחג הפסח או אכילת קרבן פסח, דאולי כיון דהוי אכילת מצוה מותר, ואדרבה שבח הוא לו. ולא נראה כרעבתן.

תשובה. אין לחלק.

באכילת מצוה האם מותר לאכול דרך גרגרנות

שאלה. יש לשאול האם בכל אכילת מצווה יש איסור לאכול הרבה דרך גרגרנות, דאולי מכיון שמקיים מצוה אין לאסור דהרי רוצה לאכול הרבה מחמת המצוה.

תשובה. אי"צ³⁵?

בני חבורה של קרבן פסח שאחד גרגרן

שאלה. הדין הוא וכ"פ הרמב"ם הלכות קרבן פסח (פרק ב הלכה טו) שבני החבורה שהיה אחד מהם גרגרן רשאים להוציאו מהן ונותנין לו חלקו, מה יהיה כשאומר להם שמכאן ולהבא לא יאכל יותר בגרגרנות, האם בכה"ג רשאים להוציאו, או שכבר לא

33. לכאורה נראה דלשון רבינו הוא לאו דוקא, דמעיקר דין תורה כל שאמר פסח מצה ומרור כבר קיים הסיפור, ואולי אפי' בפחות מזה, וכמו שכתב הר"ן דגם כל שלא אמר פסח מצה ומרור לא יצא ידי חובתו היינו רק לכתחילה, ורק שחז"ל תיקנו חייב כל הלילה ובזה פטרו באופן שתחטפנו שניה וי"ל שזו גם דעת רבינו ולשון 'תורה' שנקט הוא לאו דווקא.

34. לכאורה כוונת רבינו דלגבי ראייה הוא פטור משום דכתיב: ולא יחמוד איש את ארצו, וכיון שפטור מראיה ממילא אינו נמצא בירושלים ופטור נמי מפסח, וכן ביאר הצ"ח את דברי התוס' שם, וע"ע במנחת חינוך (מצוה ה אות יג) מה שהקשה על זה. או אפשר דכוות רבינו דפסח הוקש לראיה.

35. אולי כוונת רבינו שאין שום מצוה שצריך לאכול ממנה הרבה דוקא, דכל מצוות האכילה של התורה הם בכזית, ולענין ליל סוכות יש אומרים שצוה לאכול כביצה שהוא שיעור שאסור לאכול חוץ לסוכה, אבל ית רמזה אין מצוה וא"כ מדוע שיאכל כגרגרן. עוד יש לומר דאפילו אם נמצא מקום שיש מצוה להרבות באכילתו [אולי מחמת עונג שבת ושמחת יו"ט], מ"מ אין מצוה שיאכל זה בדרך של גרגרנות.

כח | דברי שי"ח*

יכולים להוציאו עד שיאכל שוב בגרגרות.
תשובה. לא פלוג.

חולה שאומרים לו שאסור לו לאכול מצה

שאלה. חולה שהרופאים אמרו לו שאסור לו לאכול מצות שסכנה בשבילו ואכל האם קיים את המצוה.
תשובה. מצוה הבאה בעבירה.

שאלה. קשה לי אמאי אם כפו אותו לאכול מצה יוצא ידי חובה, הרי כל שישנו בבל תאכל חמץ הרי הוא בקום אכול מצה, ובחמץ אם כפו אותו והוא אנוס הרי אינו עובר איסור.

תשובה. הרמב"ם כתב שבנהגה לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו³⁶ וה"נ דכוותיה

36. נראה שרבינו הבין את השאלה אחרת ממה שהיא נשאלה

מעשים והנהגות מרבינו שליט"א

⊙ אחד שאל לרבינו שיש לו ספק איזו דירה לקנות, אפשרות אחת קרובה אבל קטנה אפשרות שניה דירה רחוקה אבל גדולה יותר אמר לו רבינו מה אתה צריך שיהי' לך עוד חדר לבדיקת חמץ ויקח לך עוד חצי שעה.

⊙ סיפרו לפני רבינו על הסופה הגדולה שפקדה את אמריקה, ואת גודל הבתים שיש שם וכמה גרם להרס וחורבן, מיד שאל רבינו אם יש שם כאלו בתים גדולים מה עושים עם בדיקת חמץ, [כידוע שרבינו טורח זמן רב בבדיקת חמץ].

⊙ הרבנית סיפרה שרבינו אמר לנכדו שעזר לבדוק החמץ והוציא דברים מהמגירה בחדר, שיחזיר הכל למקומו. כי בדיקת חמץ זה דרבנן, ולצער את סבתא זה מהתורה. [הוסיפה שבשנים קודמות היא עשתה הכל, והחזירה הכל למגירות].

⊙ סיפרה הרבנית ע"ה שכשקנו את הדירה מה הטרידו? שלא יהיה דירה גדולה, שלא יקשה על בדיקת חמץ.

⊙ פעם כשביקר רבינו אצל אחד מנכדיו, [רבינו נוהג כמנהג אביו לבקר אחר חתונה כל נכד שמתחתן] ראה שיש לו הול ארוך, איך שנכנס, אמר לו יהיה לך, עבודה קשה בבדיקת חמץ, [הביקור היה בתחילת החורף]

⊙ סח רבינו בעת שבדק החמץ בערב פסח שכידוע בודק בכל חור ופינה בבית ונמשך כמה וכמה שעות. פעם אחת אחר שחיפשו בכל הבית ובדקו החמץ [וכמובן אחרי שניקו מקודם את כל הבית] מצאו עוגיה שלמה דבוקה תחת השולחן (על הקרש העליון מהצד השני) וכן פעם אחת מצאו כזית לחם על סורגי החלון ורבינו מספר זאת בכל שנה בבדיקת חמץ להראות שלא בודקים לחינם ותמיד עלולים למצוא.

⊙ בדיקת חמץ תש"ע רבינו בדק החמץ מאחרי השעה שמונה כמעט עד השעה שתים עשרה בלילה, רגיל ברצפה להקפיד רק על כזית ובשאר מקומות אפילו על פיורים, מקרבים אליו מה שיכולים כמו שולחן שהופכים לפניו, וכסאות וכדומה,

ומה שלא שייך כמו, מתחת לארונות, ממנה נכד שיבדוק. כשגמר בדיקת חמץ היה בשמחה עצומה על קיום המצוה.

© עוד אמר רבינו אבא [הסטיפלר] היה בודק כל הלילה בין חריצי המרצפות עד שהחזו"א נתן לו כמה הקלות א) שבריצפה יקפיד רק על כזית. ב) שיעשה מכירת י"ג ועל ידי זה נפטר מבדיקה באותם מקומות שכבר נמכרו, ועם כל זה עדין היה בודק עד חצי הלילה.

© אחד שאל לרבינו, פסק לו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שכל התורה כולה זה יציאת מצרים, ואפשר ללמוד בליל פסח גם 'בבא קמא', הרי בשו"ע סי' תפ"א ס"ב כתוב חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים וכו' עד שתחטפנו שינה. רבינו השיב לו בכתב 'כל התורה סיפור יציאת מצרים'. והסביר רבינו, הרי כל הענין של יציאת מצרים היה הכנה למתן תורה, אבל אין הכא נמי הכוונה לעיקר עניני פסח ויציאת מצרים. אבל, כל התורה לא סתירה ליציאת מצרים.

© לאחד שסובל בעיות בעצמות. ללמוד הלכות קרבן פסח שמוזכר שם הענין 'ועצם לא תשברו בו'.

© כשהיו ילדיו קטנים נסע איתם פעם בחול המועד פסח לגן החיות, וליד כל כולב של בעל חי, אמר היכן הוא נזכר בתנ"ך או בש"ס ואט אט נקהלו על ידו ציבור גדול שהצטרפו אליו בהליכתו מבע"ח לבע"ח, ושמעו בענין רב כל מה שאומר.

© בערב פסח שחל בשבת, בזמן שאכל רבינו את החלה אמר נקיים בזה נמי מצות ביעור חמץ לשיטות שגם באכילה מקיימים המצוה.

© שביעי של פסח, סיפר רבינו, השבוע מחכה שבוע קשה, כיון שלומדים סדר זרעים ויש כל יום חמישים דף, [רבינו לומד כל יום בבלי בצמוד לירושלמי, ו'בזרעים' לומד הדפים במשניות, וצריך כנגד זה להשלים בירושלמי, כל יום עשרות דפים].

© יו"ט ראשון של פסח אמר רבינו, היום לא ספרתי את הברכות, כי בודאי יש מאה ברכות [כי בליל הסדר היו הרבה ברכות].

© כשבאנו לבני-ברק מחו"ל, היה במקום של הבית קברות כהיום כפר ערבי שנקרא בומבריק, וראש העיר דאז [גרשנטקורן] שיער שזהו על שם העיר הקדומה בני-ברק, וקרא כך שם העיר. גם בנביא [יהושע פרק יט פסוקים מה-מו] מבואר

* דברי שי"ח | לא

שבני-ברק ליד נהר הירקון, והיה בהר ליד העיריה [שנקרא היום הר השלום], מערה שנקראת מערת רבי עקיבא, והיו באים שם להתפלל, גם אבא זצ"ל התפלל שם, פעם נסע ראש העיר לחו"ל, ונעשתה העיר כהפקר, כל החפץ עשה כלבבו, ובנו שם בית מלון והחריבו המערה.

⊙ אבא [הסטיפּלר זצ"ל] אמר לי, שאת היין ששופכים בהגדה של פסח במכות היו נותנים לגוים.

⊙ אחד שלח לו מכתב ארוך ובתוכו הזכיר שגר ברחוב רימון ואח"כ חזר ע"ז רבינו כמה פעמים שגר ברחוב רימון. שאל אותו נכדו מה כ"כ חשוב בזה, אמר בבדיחותא זה נפ"מ לקרבן פסח שצולין אותו בשפוד של רימון אם יהיה קרבן פסח שיהיה מהיכן לקחת.

⊙ סיפר רבינו החזו"א כתב פתק בבית לאמי ע"ה כיצד לנהוג בערב פסח שחל בשבת. החבאתי הפתק שנים רבות שלא יאבד, עד שהוציאאו הקובץ אגרות, ואז נתתי לפרסם זה.

⊙ אחד הדברים שכתב שאפשר לקחת מצה ללחם משנה, כיון שראוי לקטנים, אבא היה עוטף המצה בניילון ומצרפו ללחם משנה.

⊙ אמר רבינו הטעם שהלך לבקר ביקור חג [עם הרבנית ע"ה חוה"מ פסח תשס"ו] את הרה"ג ר' ישעי' אפשטיין שליט"א, מהכרת הטוב שכל היום אצלו לעזור לו.

⊙ אי-אפשר לשכוח את ערבי פסחים שהרבנית לא ויתרה על דבר לכבוד ש"ק. אכלו כרגיל בחדר הגדול [שנקרא חדר הספרים] עם האורחים כאילו לא ערב פסח היום.

(מנחת תודה)

פזמון שהיה רגיל מרן הסטייפלר זצוק"ל לזמר ביו"ט³⁷

תנו רבנן קדמנא בתרייתא בריך הוא דהמנא דיהב לן אורייתא

אחד מי יודע אחד אני יודע

אחד החופר בור שיח ומערה (ב"ק נ' ב')

שנים אוחזין בטלית (ב"מ ב' א')

שלשה שאכלו כאחד (ברכות מ"ה א')

ארבעה אבות נזיקין (ב"ק ב' א')

חמשה תמין וחמשה מועדין (ב"ק ט"ו ב')

ששה עריות חמורות מאלו (יבמות י"ג א')

שבעת ימים קודם יוה"כ (יומא ב' א')

שמונה שרצים האמורים בתורה (שבת ק"ז א')

תשעה חנויות מוכרות בשר שחוטא (כתובות ט"ו א')

עשרה יוחסין עלו מבבל (קדושין ס"ט א')

אחר עשר יום שבין נדה לנדה (נדה ע"ב ב')

שנים עשר דדין היו לכיור (יומא ל"ז א' ועי' לשון המשנה)

שלשה עשר כהנים זוכים בו (יומא כ"ה א')

מכאן ואילך הוסיף בנו רבינו שליט"א

אור לארבעה עשר בודקין את החמץ (פסחים ב' א')

חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן (יבמות ב' א')

ששה עשר שחל להיות בשבת (פסחים פ"ג א')

שבעה עשר יובלות מנו ישראל (ערכין י"ג א')

שמונה עשר דברים גזרו בו ביום (שבת י"ג ב')

תשעה עשר דברים נאמרו בגרע (ברייתא מעשה תורה וע"ע בקדושין פ"ב א')

עד עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה (סוכה ב' א' ועי' לשון המשנה)

(דרכי יעקב)

37. פזמון זה היה רגיל מרן ז"ל לזמר מפעם לפעם והיה רגיל לומר שכך היו שרים בישיבת נוברהדוק (ששם למד בבחרותו) ושם היו שרים רק עד שלשה עשר ורבינו שליט"א הוסיף עד עשרים.